

De første optegnelser af grønlandske historier om dyr

Af Inge Kleivan

Tegninger af Nina Kleivan

Indsamling af grønlandske fortællinger

Den grønlandske litteratur var gennem tusinder af år udelukkende en mundtlig litteratur. Men der var sjældent tale om ordrette gengivelser, og når den samme fortælling foreligger i flere optegnelser, afviger de altid mere eller mindre fra hinanden.

Det var de første missionærer, som omsatte det grønlandske talesprog til skriftsprog. Formålet var naturligvis at gøre det muligt at fremstille trykte oversættelser af biblen, salmer og religiøse lærebøger på grønlandsk, som kunne bruges overalt i Grønland, men skriftsproget blev efterhånden også anvendt til mere verdslige formål.

Da den første større indsamling af grønlandske fortællinger blev sat i gang af missionær Peder Kragh i Aasiaat/Egedesminde i 1820'erne, skrev grønlænderne selv for første gang historier ned, som indtil da kun var blevet bevaret ved mundtlig overlevering. Men materialet blev ikke trykt, og det var først, da inspektør H. J. Rink startede sin store indsamling i slutningen af 1850'erne og også sørgede for at få ma-

terialet publiceret på dansk, engelsk og delvis også på grønlandsk, at omverdenen blev klar over, at grønlænderne havde en omfattende mundtlig litteratur. Også i det 20. århundrede er der indsamlet et betydeligt materiale både af grønlændere og danskere, som dels er nedskrevet af fortællerne selv, dels nedskrevet efter diktat med eller uden tolk og dels er indsamlet ved hjælp af fonograf eller båndoptager.

Men det er også muligt at følge indsamlingen af fortællinger i Grønland tilbage i tiden til de første årtier efter kolonisationens start. Det er ganske vist meget begrænset, hvad den første missionær, Hans Egede, fik optegnet, men hans sønner, Paul og Niels Egede, har skrevet et udvalg af de historier, de hørte, ned på dansk. Disse historier er af særlig interesse, fordi de ikke blot er de tidligste, der er optegnet i Vestgrønland, men også i hele eskimoområdet.

Paul og Niels Egede var kun 13 og 11 år, da de kom til Grønland med deres forældre og to søstre i 1721, og det er en kendt sag, at Hans Egedes børn var hurtigere til at lære grønlandsk, end han

selv var. Paul Egede kom til at gøre en betydningsfuld indsats i missionens tjeneste, mens Niels Egede gennem det meste af sit liv arbejdede i handelens tjeneste. Den del af deres forfatterskab, som har interesse her, er Paul Egedes fortsættelse af faderens beretning om missionen, som han udgav i 1741, og et manuskript med titlen »En kort og enfoldig Beskrivelse over Grønland...«, som Niels Egede skrev i 1769, men som først blev udgivet i 1939. Denne beskrivelse indeholder ikke færre end 12 fortællinger om dyr. De indgår i en omtale af Grønlands dyreverden, hvor Niels Egede efter at have fortalt om de enkelte dyrearters udseende og levevis og sagt lidt om grønlændernes udnyttelse af dem og holdning til dem, i nogle tilfælde slutter af med en historie, som kan illustrere noget af dette.

Der er grund til at tro, at de historier, som Paul Egede nedskrev i sin dagbog samme dag eller en af de nærmest følgende dage, ikke indholdsmæssigt afviger væsentligt fra de historier, som han fik fortalt. Derimod er det mere tvivlsomt, om de historier, som Niels Egede skrev ned, er lige så tæt på originalerne. Det drejer sig om historier, som han havde hørt et stykke tid i forvejen, i nogle tilfælde flere år tidligere, og som han nu gravede frem af hukommelsen, fordi han havde fået den ide at supplere oplysningerne om Grønlands dyreliv med historier om de pågældende dyr.

Niels Egedes gammeldags stavemåde og sprogbrug kan gøre det lidt besværligt at læse historierne, og jeg har derfor valgt her at gøre teksterne lidt lettere at læse, hvad retskrivning og ordvalg

angår. Det samme gælder Paul Egedes tekster og de fortællinger, som er nedskrevet af Henric Christopher Glahn, der er medtaget her. Glahn var missionær i Holsteinsborg (1763–1769) først ved Amerloq, senere i Sisimiut og boede en del af tiden samme sted som Niels Egede. Fortællingerne indgår i hans dagbøger, som først blev udgivet i 1921.

Fortælsesituation og informanter

Det er kun i enkelte tilfælde, at der er meddelt oplysninger om, hvem der har fortalt de pågældende historier og lidt om fortælsesituationen ivoøvrigt. Men man får det indtryk, at grønlænderne ofte har fortalt deres historier som en slags modydelse for de bibelske fortællinger, som de fik at høre.

I 1735, da Paul Egede boede i Nuuk/Godthåb, var han den 13. december rejst ud til Illuerunnerit/Håbets ø, hvor kolonien først havde ligget, og den 15. december skrev han i sin dagbog: »Efter at jeg om morgenen havde undervist dem og deres unge i religion, sagde en gammel mand, at han som vederlag ville fortælle mig en historie.« Det var den lange historie om fuglekonen.

I 1737 var Paul Egede missionær i Qasigiannnguit/Christianshåb, og herfra kørte han den 16. april til Jagtholmen, d.v.s. øen Appat syd for Ilimanaq/Claushavn. Nogle grønlændere, som boede nordpå, kom til, da de hørte, at han var der, og det var en af dem, der fortalte om ormens og lusens kapløb. Da han den 18. april skulle hjem igen, turde han ikke rejse alene tilbage, fordi isen var så dårlig, at han var faldet igennem to

gange med sin slæde på rejsen derhen, og han fik derfor på hjemvejen en dreng med sig. Det var denne, som på turen fortalte ham om hajens oprindelse.

Hos Niels Egede får vi endnu mindre at vide om, hvem fortællerne er, for han kommer kun ind på det et enkelt sted. Efter at have gengivet historien om de smukke søskende, som blev til sangfugle, skriver han: »Den grønlander, som fortalte mig denne fabel, var en angakkoq, som var født syd på ved det varme bad,« d.v.s. at han var født på Uunnartog øen, hvor der findes en varm kilde.

Glahn siger ikke spor om sine informanter.

Foruden de historier, som gengives i det følgende, finder man i de nævnte værker også nedskrevet vigtige myter om oprindelsen til solen og månen, visse stjerner, torden, havkvinden og døden. Der er også nordbosagn og et par historier, som forklarer karakteristiske ting ved visse geografiske steder, f. eks. Qeqertarsuaq/Disko. Det er de første nedskrevne varianter af disse fortællinger, som for de flestes vedkommende også er optegnet senere.

Grønlandske historier om dyr

Det er kun et lille udvalg af grønlandske historier om dyr, som blev nedskrevet i det 18. århundrede. Nogle af dem skulle vise sig at høre til de mest udbredte, mens andre tilsyneladende ikke er optegnet senere. •

Det er ikke de dyr, som betyder mest til hverdag, som man fortæller flest historier om. Historier om rensdyr og specielt om sæler er sjældne. De optræ-

der ganske vist i utallige fortællinger, men det er i egenskab af fangstdyr.

Grønlænderne var et fangstfolk, og det er derfor en selvfølge, at de mandlige hovedpersoner i de grønlandske fortællinger er fangere. Dyrene er fangstobjekter, men samtidig er de levende væsener, som skal behandles med respekt. Dette kommer f. eks. til udtryk i historien om pigen, som blev gift med en hval, hvor man hører om, hvordan man skal forholde sig på hvalfangsten for ikke at krænke hvalen.

I flere af fortællingerne har mennesker kontakt med dyrene på menneskelignende vilkår. I historien om bjørnen som plejesøn benytter bjørnen fangstredskaber som et menneske, men den beholder sin dyreskikkelse. I historierne om dyr som ægtefæller optræder dyret derimod som regel i menneskeskikkelse, og er det som ægteskabspartner for en mand, er det altid i skikkelse af en smuk ung pige. Det gælder f. eks. fuglekonen og rævekonen. Men ægteskab mellem dyr og mennesker forløber ikke lykkeligt. Når der er tale om en seksuel forbindelse mellem en kvinde og et dyr, følger historien det sædvanlige kønsrollemønster, hvor det er manden, der tager initiativet. Pigen akcepterer kun nødtvunget situationen som i historien om pigen, som blev gift med en hval, og historien om pigen, som blev voldtaget af en ørn. Til denne gruppe af fortællinger hører også historien om pigen, som fødte hvide mænd og hundehvalpe.

Der er også nogle fortællinger, hvor der kun optræder dyr, der agerer som mennesker. Der er to karakteristiske

eksempler med her, hvor modsætninger sættes op overfor hinanden, ravnen og islommen og lusen og ormen.

Oprindelseshistorier

Næsten alle historierne fortæller om oprindelsen til et eller andet, stort eller småt. Det er heller ikke usædvanligt, at der i samme historie redegøres for, hvordan flere forskellige ting blev til. Den ene forklaring opmuntrer ligesom til at finde på flere årsagssammenhænge.

Historierne handler først og fremmest om oprindelsen til forskellige dyrearter eller til forskellige karakteristiske træk: ved deres udseende: ræven, haren, rypen, islommen, ravnen og fiskene, ved deres lyd: haren og småfuglene, ved deres lugt: hajen, ved stedet, hvor de bygger rede: falken og småfuglene, ved deres opholdssted: ormen og lusen, ved deres sociale adfærd: haren, haren-uglen, hvalen-hajen, ravnen-islommen, ørnen-andre fugle, ryperne og småfuglene.

Endvidere redegøres der for, hvorfor grønlænderne helst ikke spiser visse dyrearter, og for baggrunden for deres rituelle forholdsregler ved hvalfangst.

Desuden hører man i de historier, som er med her, om oprindelsen til: døden, hvide mennesker, hvide mænds tilpasning til havet og faconen på europæiske skibe.

I det traditionelle grønlandske samfund var det ikke relevant at spørge, om det var sandt eller ej. Historierne afspejlede verden, som den så ud, og forklarede, hvordan den var blevet sådan.

De hvide menneskers oprindelse

»Lidt nord for Staten-Huk¹ eller landets sydligste odde, siger de, at der var en kvinde, som på én gang fødte qallunaat² og hundehvalpe. Det skammede forældrene sig over og flyttede fra deres landsmænd for ikke at være i nærheden af dem. Da nu dette urimelige afkom blev stort, var deres far meget besværet af dem og kunne til sidst ikke lide dem. Han drog derfor fra dem hen til et andet sted. Disse hundebørn lagde til sidst råd op om at æde ham, når han kom hen til dem igen, og det skete også kort efter. For da han engang rejste hen for at besøge dem og havde et stykke sælkød med for at forære dem det, gik der straks en qallunaaq ud, og han gav ham dette stykke sælkød. Men så snart han kom op på land, tog hundene fat på ham og åd ham op, og derefter åd de det stykke sælkød, som han havde taget med« (Paul Egede 1939:37).

Fortsættelsen på historien, sådan som den fortælles her, hører hjemme i en anden historie om hvide mænd, nemlig i et sagn om nordboerne, og den udelades af pladshensyn. Den traditionelle slutning på historien er gengivet således af Hans Egede:

»Men om os, som de kalder qallunaat: fremmede, har de en latterlig historie, som siger, at vi stammer fra hunde, for en grønlandsk kvinde skal engang have født mennesker og hundehvalpe, og de sidste tog hun og satte på en gammel sko og skubbede dem ud på havet og sagde: »Far hen og bliv til qallunaat.« Deraf kommer det, siger de, at qallunaat altid lever på havet, og skibene er lavet på samme måde som grønlandske sko

runde for og bag« (Hans Egede 1925:397).

Det lyder lidt mærkeligt, at et grønlandsk ægtepar skulle få sådant et afkom, og når man sammenligner med andre varianter af denne historie, er det også klart, at der her er tale om en misforståelse. Det drejer sig nemlig om en pige, som ikke vil giftes, og derfor som straf bliver gift med sin hund. Pigens far anbringer hende på en ø med hendes børn og forsøger som regel med held at tage livet af hunden. Som hævn får pigen sine børn til at overfalde faderen og dræbe ham. Derefter sender hun børnene ud i verden. Og det er heller ikke hundehvalpene, som bliver til hvide mænd, men andet af hendes afkom.

I de polareskimoiske varianter af denne historie føder pigen særligt mange børn. I den variant, som Knud Rasmussen har optegnet, får hun to hunde, to eqqilliit (væsener, som ligner både mennesker og hunde), to inuit (eskimoer), to hvide mænd og to qallunaatsiaat (en særlig slags hvide mænd)³ (Rasmussen 1925:85). I en af de varianter, som Erik Holtved har indsamlet, fortælles det, at hun sendte sine børn afsted to og to med ordene: »I to skal være sortsider og ikke være farlige! I to skal være ulve og være farlige!« Og til andre af børnene sagde hun: »I to skal være tornit⁴ og være farlige, I to skal være hvide mænd og ikke være farlige« (Holtved 1951(1):69).

I en østgrønlandsk variant fortælles det, at moderen sagde til de børn, der blev sat ud på en kamiksål: »Jeres far kan ikke lave noget til jer, derfor må I lære jer selv at lave noget.« Og de lærte

sig at lave jern, skibe og store huse og blev til hvide mennesker. De børn, der blev sat ud på pileblade, blev til sagnfolkene timersiit og eqqilliit, som skal høre til i det indre af landet (Holm 1888:291).

Det er ret almindeligt at stedfæste historier, så de fortælles sådan, at begivenhederne er henlagt til bestemte geografiske steder, som fortællerne og tilhørerne er fortrolige med, eller som de i hvert fald har hørt om. På den måde kommer historien til at virke endnu mere troværdig. Ifølge Egedernes optegnelser var det ved Kap Farvel, at pigen fødte disse børn, mens der i en østgrønlandsk variant nævnes lokale stednavne (Thalbitzer 1921:395). Ifølge en polareskimoisk variant skulle det være foregået på en bestemt ø i Nordgrønland og »siden da har folk kaldt øen for Qimmiuuneqarfik« (Holtved 1951(1):69), mens en anden polareskimoisk variant slutter med et andet bevis: »På den ø, hvor hunden og pigen har boet, findes en grav, som indeholder knogler både af menneske og hund. Og derfor må denne historie være sand« (Rasmussen 1925:86).

Motivet med pigen, som blev gift med en hund, eller hunden som stamfar, som det også kaldes, er kendt over store dele af verden. Motivet med at de hvide mænd stammer fra de børn, der blev sat ud på en kamiksål, der er afrundet for og bagtil som europæernes skibe, kendes foruden i Grønland også af inuit i Canada, mens der ikke tales om hvide mænd i historierne om hunden som stamfar fra Alaska. Dette motiv er muligvis udformet i den tidligste kontakttid

i det 16. århundrede på Baffin Island og er bragt til Grønland af indvandrere fra Canada.

Iøvrigt vil det nok være mere korrekt ikke at tale om hvide mænd, men om hvide mennesker, for selv om det sjældent siges direkte i fortællingerne, så er det selvsagt, at hvert par, som kvinden sender ud i verden, består af en af hvert køn, for de forskellige folk nedstammer jo fra den.

Fuglekonen

»Da en grønlænder engang var på rensdyrjagt, fik han øje på en hel flok kvinder, som legede ude i en stor sø. Men de var skabt om til gæs og havde lagt deres klæder eller fjederhamme på jorden ved søen. Da manden, som var på jagt, nu fik øje på deres klæder, løb han hen og tog dem til sig. De bad ham længe og indtrængende om, at han ville give dem deres klæder tilbage. Han gav dem også deres klæder igen undtagen to af de smukkeste, hvis klæder han beholdt. Dog fik den ene efter at have bedt længe og indtrængende om det sine klæder tilbage, men han rev den andens i stykker, og derfor måtte hun følge med ham hjem og blive hans kone.

Han fik omsider en søn med hende. Men mens de nu boede sammen, samlede konen alle de vingefjer, hun kunne få fat på, indtil hun havde en stor sæk fuld. Da manden spurgte hende om, hvad hun skulle bruge alle disse fjer til, sagde hun: »Din søn skal have dem som fjer på sine pile.« Manden lod sig nøje med denne forklaring og tænkte ikke mere på det.

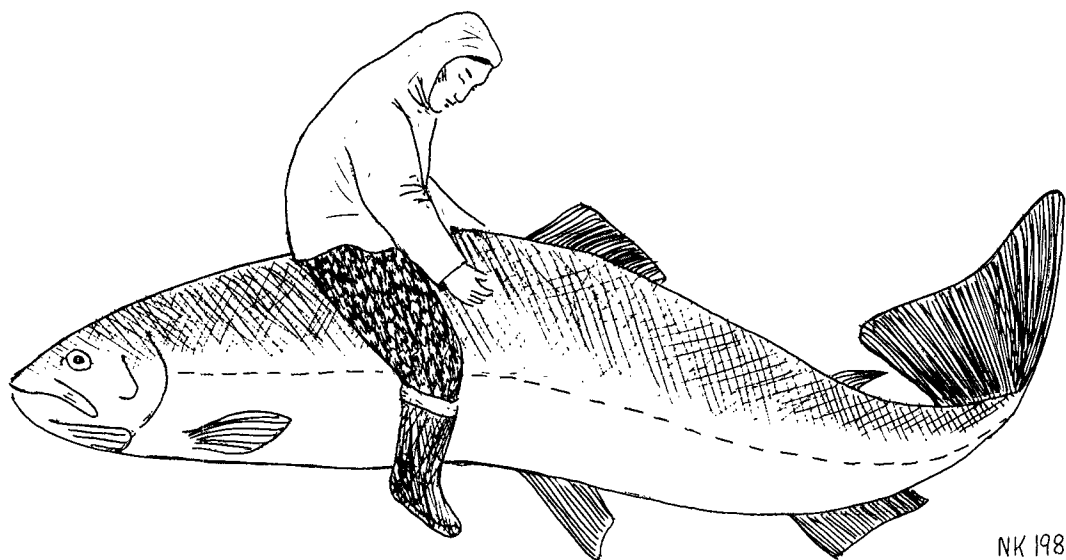
Nogen tid efter var han ude på sæl-

fangst, og da han kom ind til land igen, råbte han op til sit telt til konen, at hun skulle komme og hjælpe ham med at slæbe hans fangst op på land, men der var ingen, der svarede, og ingen der kom ned til ham. Derfor gik han op på land, og da han kom ind i sit telt, fandt han ikke nogen. Han besluttede derfor at gå ud og søge efter sin kone og sin søn.

På vejen kom han til en stor elv, hvor der stod en stor gammel mand og huggede spåner af et stykke træ. Han tørrede sig imellem benene med hver spån og kastede dem så i vandet, hvor de blev til fisk. Dette stod den anden bag et fjeld og så på. Til sidst besluttede han sig til at gå hen til ham, men da den gamle fik øje på ham, spurgte han: »Hvor kom du fra? Kom du bagfra, så skal du leve, men kom du forfra, så skal du dø.« Han skammede sig over, at den anden skulle have set ham blotte sig, da han bestrøg spånerne med sæd⁵ for at gøre dem til fisk.

Den anden svarede: »Jeg kom bagfra og så dig ikke, før jeg var ganske nær ved dig. Jeg har gået så længe og søgt efter min kone og min søn, som er rejst fra mig, og jeg ved ikke, hvor jeg skal finde dem.«

Den gamle tog straks fat på sin økse og træet, huggede en stor spån af, gjorde med den som med den forrige, og lagde den så i elven, hvor den blev til en laks. Derpå sagde han til manden, som var på rejse: »Sæt dig bagvendt op på ryggen af denne laks og luk øjnene, og selv om du hører støj af folk, der taler, så skal du alligevel ikke lukke øjnene op, før du mærker, at laksen standser.«

»Fuglekongen«. Tegning: Nina Kleivan.

Han turde ikke protestere, men satte sig fuld af frygt op på laksens ryg og lukkede øjnene. Derpå for laksen afsted med ham. Undervejs hørte han meget susen og brusen, og da han kunne høre mennesker, ville han til at se med det ene øje, og da var han nær faldet ned af laksen. Han lukkede derfor straks øjet igen og så ikke op, før han tydeligt kunne høre folk tale, og laksen stod stille ved det tørre land.

Da han nu kom op på land, så han straks sin søn gå og lege blandt de andre små drenge, og derfor gik han hen til ham og omfavnede ham. Sønnen, som straks kendte sin far, løb ind i teltet til sin mor og sagde: »Min far er derude.« Moderen svarede: »Det tror jeg ikke, det er ikke så let for ham at komme over havet til mig.« Men manden gik straks derefter ind i teltet til hende, hvor han så, at der sad en anden mand hos hende. Konen blev meget rød i ansigtet, og

manden, som sad hos hende, tog straks sin kiste og gik ud!« (Paul Egede 1939:18–19).

Efter at Paul Egede som den første skrev historien om fuglekongen ned, er den optegnet i ca. 40 varianter blandt de fleste eskimoiske folk (Kleivan 1962). Motivet med pigen i fuglehammen er iøvrigt kendt over store dele af verden. Hun kaldes sædvanligvis svanejomfruen, men hos eskimoerne er der tale om en anden stor, smuk, hvid fugl, gåsen, som dog enkelte gange er erstattet af en and. Paul Egede er muligvis påvirket af skandinaviske eventyr, når han i begyndelsen af historien siger, at det var kvinder, som var skabt om til gæs, for det fremgår tydeligt af handlingen både her og i de andre eskimoiske varianter, at det drejer sig om fugle, der får menneskelig skikkelse, når de tager fjederhammen af. Fuglekongen får ikke sin fjederham igen, men må enten lave en til sig selv og sit

barn eller forsvinde til fods. Hun er nemlig ikke lykkelig blandt menneskene. I nogle varianter fortælles det, at hun ikke kan vænne sig til at spise kød, men fortsætter med at spise græs, når hun kan komme til det, og det må hun høre sårende bemærkninger for.

Rævekonen

Niels Egede fortæller, at grønlænderne ikke spiser rævekød, fordi de anser det for at være urent, fordi ræve har menneskeforstand. Og så følger denne historie:

»Der var engang en ung mand, som var meget smuk. Han rejste ofte omkring for at lede efter en brud, som var lige så smuk, som han selv var. Til sidst så han et smukt telt på en ø, og det gik han ind i, og der så han en dejlig pige, som var alene. Hende blev han straks forelsket i. Derpå begyndte han straks at fri og fik til sidst ja af hende, men på den betingelse, at han skulle blive hos hende i hendes telt og ikke mere tage tilbage til sine venner. Da han var meget forelsket, betænkte han sig ikke længe, men svarede straks ja til det, og derpå lagde de sig sammen som mand og kone.

Da de nu var forenede, tog han daglig ud på fangst og var altid lykkelig, men når han kom tidligt hjem, så han ingen i teltet bortset fra en ræv, som straks løb ud, og kort efter kom hans kone ind igen og havde en lille pose bær med sig.

Dette fortsatte en tid lang, hvor han altid kom hjem og ærgrede sig over, at han ikke fandt hende i gang med at bestille noget. Men da han altid så denne ræv løbe ud af teltet, blev han temmelig vred og spurgte hende om, hvad det var

»Rævekonen«. Tegning: Nina Kleivan.

for en ræv, der altid løb omkring ved teltet. Men hun svarede ham med vred mine, at han måtte klare sig selv en tid, så ville det vel blive godt, men hvis han oftere kom med den rævesnak, skulle det bekomme ham ilde.

Da hun sagde sådan, blev han meget vred og skældte hende ud for en ræv. Hun bad ham venligt om at tie stille og ville holde ham for munden, men han stødte hende fra sig, idet han sagde: »Gå væk fra mig, du stinker som en liderlig ræv.«

Så greb hun ned i sin pose og tog to ræverumper op, og i en fart satte hun den ene på sin mand og den anden på sig selv, og med et skrig løb de ud af teltet og til fjelds, og de blev straks forvandlet til ræve, som også går omkring den dag i dag til alles forbavselse, og det er på grund af dette, at de har fornuft som mennesker« (Niels Egede 1939: 255).

Historien om rævekonen er også kendt viden om. Den kaldes undertiden for den mystiske husholderske, for hi-

historien begynder i nogle varianter med, at en enlig fanger vender hjem og finder huset i den skønneste orden, skindene af de dyr, han har fanget, er tilberedt, og maden er parat. En dag træffer han også den smukke unge pige med den store hårpragt, som står bag, og han gifter sig med hende. Men denne ønskedrøm for en ensom mand får en brat ende. Han er ikke klar over, at hun i virkeligheden er en ræv, og da hun har hørt en fornærmende bemærkning om den påtrængende rævelugt i hendes nærhed, forlader hun ham i skikkelse af en ræv, hvor det pragtfulde hår bliver til en rævehale.

Det er en afvigelse fra det almindelige handlingsmønster, at manden, som det sker her, også bliver til en ræv, og iøvrigt er der ellers aldrig tale om, at historien skal forklare rævenes oprindelse.

Pigen der blev gift med en hval

Niels Egede refererer et sted en samtale, han har haft med en angakkoq, hvor denne for det første skulle have sagt, »at hvalerne havde mere end menneskelig forstand, og at de kun kunne fanges med stor forsigtighed, for alle, som tager ud på hvalfangst, må være uberygtede folk. De skal have nye klæder på, de må heller ikke have afdødes klæder på, og til blæren og den harpun, som de skal harpunere dem med, skal der enten bindes et harehoved eller et falkehoved, som skal gøre hvalen afmægtig, og hvis de ikke tager disse regler i agt, kan de umuligt dræbe nogen.

For det andet sagde han, at der i gamle dage kun var én hval, og den

kunne tale og havde et stort hus nede på bunden af havet. Han færdedes alle vegne for at søge sig en mage, men ingen ville gifte sig med ham, fordi han var så stor. Men så stod der en pige nede på stranden og badede sine fødder, og i det samme kom der en stor slem haj og snuppede hende med sig. Pigen råbte og skreg om hjælp, så den store hval hørte det, og han kom styrtende til hjælp og sagde til hende: »Vil du have mig til din mand, så skal jeg redde dig, og du skal få gode dage hos mig.«

Pigen sagde straks ja, og hvalen tog hende med sig til sit hjem. Der levede hun nu ganske godt, indtil han havde fået et par hvaler med hende. Så lod han hende klæde sig i nye skindklæder med et harehoved bag på pelsen og et falkehoved foran, og så førte han hende op på land igen til hendes venner, og derfor må de altid have nye klæder på og et harehoved eller et falkehoved, hvis de skal fange ham. Og siden den tid, da han tog pigen fra hajen, har der altid været fjendskab mellem hvalerne og hajerne« (Niels Egede 1939:263).

Ørnen, pigen og falkeungerne

Efter en ganske kort omtale af falken skriver Niels Egede:

»Om disse fugle siger de, at de er ørnens uægte børn, og det gik således til: Da ørnen sammen med sin kone var blevet forvandlede til fugle, var han meget vred over det og fløj omkring for at gøre skade. Han fik da øje på nogle kønne piger, som var ude at plukke bær, og han fløj hen til den kønneste af dem og voldtog hende. Men den stakkels pige fødte to falkeunger, som slægtede deres

»Ørnen, pigen og falkeungerne«. Tegning: Nina Kleivan.

kære fader på og myrdede alle de fugle, de kom over.

Pigen, som blev foragtet på grund af denne skade, blev jaget bort og måtte slå sig ned på en klippe, hvor ingen kunne komme hen til hende. Her levede hun imidlertid ganske godt og byggede sig en hytte, og hun havde taget en vegstensgrøde, synåle o.s.v. med sig. Hendes unger, som var falke, kom hjem til hende hver dag med harer og fugle, som hun kogte og gav sine unger at spise, indtil hun døde, og det er derfor, at falkene altid bygger deres reder på stejle klipper« (Niels Egede 1939:257).

Knud Rasmussen har udgivet en fortælling med titlen »Hvalen og ørnen, som giftede sig med to småpiger«, som er fortalt af Jaakkuaraq fra Nuuk (Rasmussen 1924:16–19). Varianter af denne historie kendes også andre steder fra, men bortset fra hovedmotivet er der ikke mange lighedspunkter med de separate fortællinger, som Niels Egede har nedskrevet.

Bjørnen som plejesøn

Efter at Niels Egede har fortalt, at nyfødte isbjørneunger ikke er større end

kattekillinger, og at isbjørne har forstand på, om nogen vil skade dem eller ej, siger han, at han vil fortælle en historie om et sådant dyrs forstand:

»Der var en gammel grønlænder oppe ved Jakobshavn i året 1741, da jeg var købmand der. Denne gamle mand fik fat på en lille bjørneunge, som var så stor som en kat eller en lille hund, og den tog han med sig hjem til sit fattige hus og opfostrede. Da der så var gået et halvt års tid, fulgte den unge bjørn bestandig efter sin herre og satte sig ned ved siden af ham på isen, når han var på sælfangst. Dette gjorde manden i nogen tid og slæbte den smule, han havde fanget med sig hjem. Men da bjørnen så, at den gamle mand havde svært ved at trække byttet hjem, tog han linen fra manden, kastede en løkke af linen om halsen og slæbte det på den måde hjem efter sin herre.

Nu hændte det, at det blev dårligt vejr, og den gamle mand kunne ikke komme ud, men så gik bjørnen hen og tog mandens line og harpunstage i poterne og gik afsted langt ud på den farligste is, og om aftenen kom han hjem slæbende på syv sæler. Dette blev manden og hans kone så fornøjede over, at de kogte noget af kødet og gav ham, og det smagte godt. Den næste dag gjorde han det samme og kom hjem med alt, hvad han kunne slæbe med sig.

Det blev manden så fornøjet over, at han gik hen til sine naboer, som tidligere havde foragtet ham for hans fattigdom, og indbød dem til at være hans gæster og spise frisk kød, idet han sagde til dem: »Nu trænger jeg ikke mere til jeres nåde. Jeg er gammel, og det er min kone

også, og jeg kan ikke skaffe noget mere, og jeg har ingen børn, der kan hjælpe mig, men jeg har fået en plejesøn, som er så god en fanger, at I ikke kan gøre ham det efter.»

Af nysgerrighed gik de hen for at se hans søn. Da de nu spurgte ham om, hvor hans søn var, pegede han på sin bjørn. Det blev de meget ærgerlige over, og da de var blevet godt beværtet, gik de hjem fulde af ærgrelse.

Kort fortalt så gik der et par år, hvor den gamle mand fik i overflod af sæler og hvidhvaler, så han kunne sælge en masse spæk og skind foruden det, han selv brugte, og det gjorde ham til en betydelig mand. Men eftersom misundelse er en almindelig sygdom, så de andre på ham med ærgrelse, lagde råd op og dræbte den gode bjørn, mens han var på fangst. Dette uheld tog så meget på den gamle mand og hans kone, at de døde af sorg om foråret i løbet af en måneds tid» (Niels Egede 1939:253–254).

Bjørnen som plejesøn hører til en af

de meget udbredte fortællinger og er stedfæstet mange steder. Der fortælles som regel om en enlig kvinde, der opfostrer en bjørn, som forsørger hende med de sæler, den fanger, indtil den en dag bliver dræbt. I de polareskimoiske varianter sørger hun sig til døde og bliver til en sten, og man skal stadig kunne se denne forstenede kvinde, Anoritooq (Rasmussen 1925:80–81 og Holtved 1951(1):76–80).

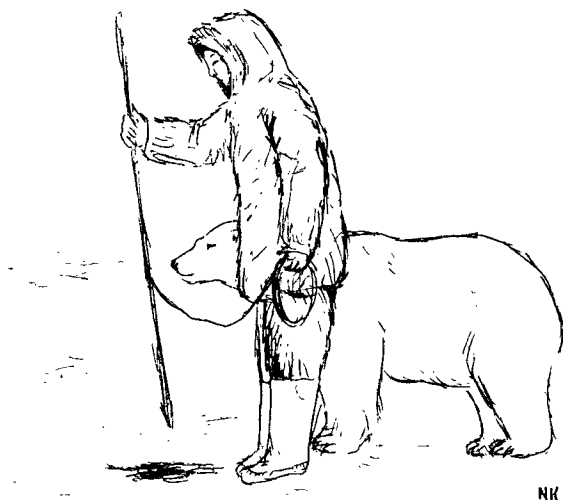
De følgende historier, som er optegnet af Niels Egede, synes ikke at være trykt andre steder:

Den enfoldige kone der blev til en hare

»Der var engang en ung kone, som var meget enfoldig, og uanset hvad manden lærte hende, var hun lige tåbelig og troede alt, hvad hun fik fortalt, og af den grund måtte manden slå hende.

En dag da hendes mand var ude, kom der en stor spøgefugl til hende og bildte hende ind, at hendes mand havde sagt, at hun måtte ligge hos ham så tit, han ville have det, og så ville hendes mand elske hende meget højere. Den unge kone, som også skal have været meget smuk, troede denne spøgefugl og gav ham lov til at ligge hos sig.

Manden kom imidlertid hjem, og da han fik se sin dejlige kone ligge hos en anden, blev han så ophidset, at han tog den pind, som de bruger til deres lamper, tændte ild i spidsen af den og stak fire fem huller i enden på sin kone, og til sidst brændte han hende med den samme pind i overlæben, så hun løb til fjelds, fordi det gjorde så ondt, og i en fart blev hun forvandlet til en hare.

»Bjørnen som plejesøn«. Tegning: Nina Kleivan.

Og af den grund er alle harer enfoldige og har denne kløft i overlæben, og de har desuden fem seks rumpehuller, som deres ekskrementer kommer ud af» (Niels Egede 1939:256).

Det er grunden til, at grønlandere ikke så gerne vil spise harer, oplyser Niels Egede lidt længere henne i manuskriptet, hvor han genfortæller endnu en historie om haren.

Derfor skriger haren som et barn

»De siger, at der var en kone, som havde to små børn, som altid græd, og det blev hun så vred over, at hun bar dem op på fjeldet og sagde: »Græd nu så længe I vil, indtil I forandrer jer.«

Og efter et halvt års forløb gik hun op på fjeldet for at se, hvordan de levede, og i stedet for to børn fandt hun to

harer, som lå og græd under en stor sten. Da hun ville tage dem op, løb de fra hende, så hun ikke mere kunne få fat på dem, og det er af den grund, at haren stadig skriger som et barn, når der er nogen, som gør ham noget ondt» (Niels Egede 1939:266).

Derfor er uglen harens fjende

Niels Egede oplyser, at ugler fanger alle slags fugle næsten lige så godt som en falk, men at de er mest grådige efter harer.

»Denne misforståelse skal være kommet af et skænderi, som uglen og haren havde. Uglen brystede sig af, at hun var smukkere end andre dyr og sagde, at hun aldrig havde set nogle unger, som var smukkere end hendes egne. Haren sagde derimod, at han var den smukkeste, og at uglen var den grimteste af alle fuglene. Alle de andre fugle holdt med haren og sagde, at det var helt rigtigt. Det blev uglen vred over og lovede at være harernes fjender til alle tider» (Niels Egede 1939:257).

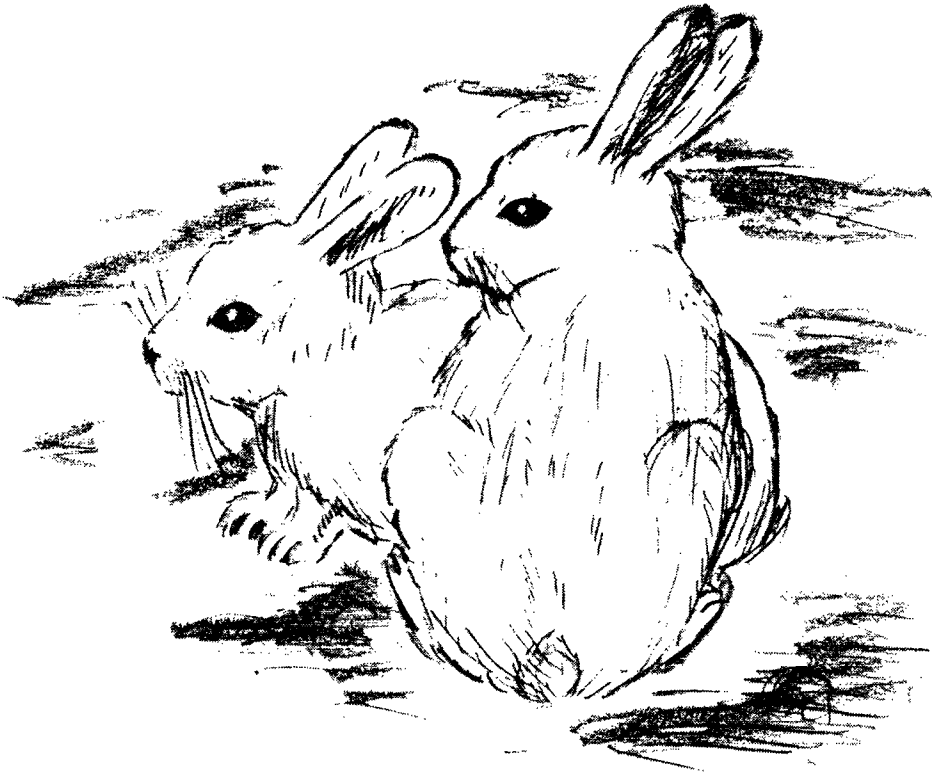

»Derfor skriger haren som et barn«. Tegning: Nina Kleivan.

Ørnens oprindelse

»Om ørnen har de også en fælles fabel. Han var et hovmodigt menneske og tyrannisk mod alle og stræbte efter, at han alene skulle være herre. Dette blev alle de andre vrede over, og de sammenkaldte alle folk, som kunne hekse, for at de skulle forvandle dette brutale menneske.

De blev så enige om at forvandle ham til en fugl. Der var nogle, der ville have gjort ham til et firbenet dyr, men de for-

»Derfor er uglen harens fjende«. Tegning: Nina Kleivan.

NK

nuftigste af dem sagde: »Det går ikke an, for så kan han hævne sig på os, men en fugl kan ikke gøre os nogen skade.«

Men for at han ikke skulle blive for vred over sin forvandling, blev han forvandlet til en ørn, for at han skulle være herre over alle de andre fugle. Og derfor tyranniserer han og hans efterkommere den dag i dag alle små fugle og små dyr« (Niels Egede 1939:256–257).

*De smukke sangglade søskende
der blev til sangfugle*

»Der var engang tre smukke piger og tre unge mænd, som var søskende. De svor sammen, at de ikke ville gifte sig, men leve alene. Da de nu var voksne, fik de

mange friere på grund af deres store skønhed, men ingen af dem ville gifte sig, og de flygtede langt ind i landet og byggede sig et hus i krattet. Her levede de længe af spiselige planter og forlystede sig med sange og viser hver dag.

Men så kom der en større forsamling grønlændere forbi, som var på jagt, og da de hørte så liflig en sang, stod de længe og hørte på. De lagde mærke til, at den kom fra et sted, hvor der voksede tæt med træer. Derefter gik de forsigtigt nærmere og fik øje på dem alle sammen, der hvor de sad mellem træerne.

Da de nu havde set godt på dem, sagde de til hinanden: »Det er en stor skam, at disse dejlige mennesker skal

være ugifte.« Til det var der tre af mændene, der sagde: »Kom, vi vil hver tage os en brud.« Det samme sagde tre ugifte piger: »Vi vil også tage disse tre til vore mænd,« og derpå løb de henimod dem i fuld fart, men de seks søskende var ikke senere til at løbe deres vej.

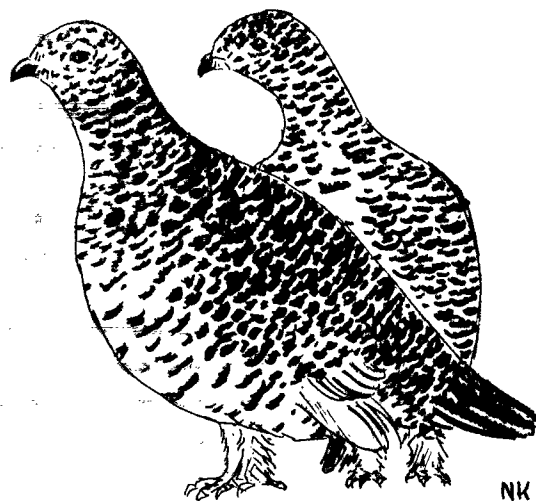
Da de nu så, at de ikke kunne løbe fra dem, bad de af den grund til solen og månen, om at de ville forbarme sig over dem og give dem vinger, for at de kunne undslippe denne fare. Ikke så snart havde de bedt om det, før de alle blev omskabt til dejlige sangfugle, og de fløj fornøjet og syngende i vejret, og grunden til at man den dag i dag altid hører disse småfugle synge og have det fornøjeligt, er den, at de tidligere har været mennesker. De andre, som nu så den forandring, som de var skyld i, blev meget bedrøvede og gik deres vej igen« (Niels Egede 1939:266).

Derfor har rypen røde øjne

Niels Egede nævner i sin beskrivelse af rypene bl. a., at de har en lille rød kam over øjnene.

»Disse kønne fugle, siger grønlænderne, har tidligere været mennesker, som blev forvandlet. Der var engang en rig mand og hans kone, og de havde en dejlig datter og en søn. Denne pige havde mange friere, og derfor rejste forældrene langt bort til en ø, hvor de kunne være i fred. Men forældrene blev syge, og det samme blev deres tjenestefolk, og den ene efter den anden døde og efterlod de to søskende i en sørgelig tilstand.

De forstod nu, at de var forladt af alle, og de begyndte at græde så vold-

»Derfor har rypen røde øjne«. Tegning: Nina Kleivan.

somt og klage sig så længe, at deres øjne blev røde. De ønskede, at de kunne blive til smukke fugle, så de kunne komme hen til mennesker, og derfor græd de bitterligt, men i det samme blev de forvandlet til ryper og fløj til vejrs.

Som bevis har rypene den dag i dag røde øjne, det er den kam, de bærer, og de forliges altid som søskende« (Niels Egede 1939:258).

Der kendes også andre forklaringer på, hvorfor rypen har røde øjne, men de er altid baseret på forestillingen om, at rypen oprindeligt var et menneske, der græd meget. I en historie fra Nordgrønland fortælles der f. eks. om en bedstemor, som græd så meget, fordi hun ikke kunne finde sit barnebarn, at hun gned huden i stykker, når hun tørrede tårerne bort. Til sidst blev hun til en rype, og derfor har rypene røde øjne, siger man (Holtved 1951(1):246).

De sidste tre historier blev allerede i det 18. århundrede optegnet hver i to varianter:

Hajens oprindelse

Niels Egede fortæller, at grønlænderne ikke vil spise hajen, fordi den lugter af urin, og den skal også have menneskelig forstand.

»Der var engang en gammel kælling, som vaskede sit hår i en urinbalje. Men så kom der en anden kone, som skældte hende ud, fordi det var hendes balje, som hun havde lagt skind i blød i, og hun tog urinbaljen og hældte den ud over den anden og sagde: »Bort til søs med dig, du lede dyr!«

Og denne løb straks ned til stranden, sprang ud og blev forvandlet til en slem haj, og derfor lugter alle hajer af urin. Og af den grund tør de heller ikke gøre dem nogen fortræd« (Niels Egede 1939:265).

I den variant, som Paul Egede gengiver, er det ikke kvinden, men det klæde (skind), som hun tørre sit hår med, der bliver til en haj.

»En kvinde havde engang vasket sit hår i urin, men der kom et stærkt vindpust og førte det klæde, som hun tørrede sig med, bort, og det blev forvandlet til en haj. Derfor lugter efterkommerne af denne fisk stadig ligesom af urin« (Paul Egede 1939:45).

Ravnen og islommen der malede hinanden

Glahn skriver i sin dagbog den 19. januar 1768, hvor han beskriver islommen, på grønlandsk tuullik, at grønlænderne har en historie om denne fugls

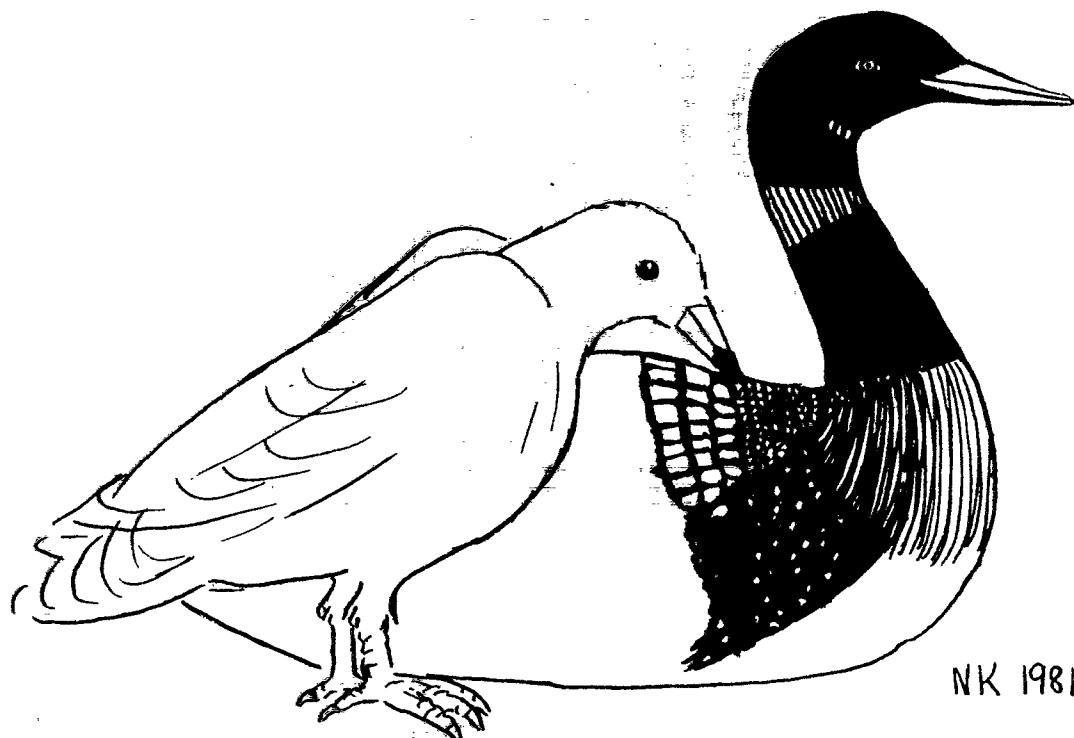
meget smukke og regelmæssige farvetegning, som han vil fortælle.

»I begyndelsen, siger man, var både tuullik og raven hvide. Da de ikke var fornøjede med deres farve, besluttede de, at de ville male hinanden. Raven skulle først gøre tuullik denne tjeneste, og det skete med største held. Men da tuullik skulle gøre gengæld, smurte den ravnens næb, fødderne, halsen og hele kroppen med brændt lampetran, så den blev så sort, som man kan se, den er nu. Efter noget mundhuggeri over, at den havde spillet den det puds, opgav raven helt denne bedrageriske fugls selskab og ville efter den tid ikke mere have noget med den at bestille« (Glahn 1921:204).

Den anden variant er nedskrevet af Niels Egede i tilknytning til en omtale af raven.

»De siger, at raven tidligere var hvid, og at en søfugl, som nu har et meget smukt mønster, også var hvid. Disse to fugle mødtes og var misfornøjede med deres hvide farve. Søfuglen sagde da til raven: »Du er meget dygtig, nu kan du først male mig, så vil jeg bagefter male dig meget smukt.«

Raven gjorde så begyndelsen og malede den med adskillige udsøgte farver, men benene gjorde han helt sorte. Den smukke fugl blev ærgerlig over, at han så skammeligt havde ødelagt hans smukke ben, men raven sagde: »Det er den smukkeste farve, og nu kan du male mig.« Derpå tog fuglen en hel del sværte, som den smurte raven med overalt, inde i munden og rundt om øjnene, så han skreg højt og fløj bort og råbte: »Kak, kak, kak« (Niels Egede 1939:257).

»Ravnen og islommen der malede hinanden«. Tegning: Nina Kleivan.

Niels Egede og Glahn kan godt have hørt historien af den samme grønlænder, eller den ene kan have fortalt den anden den, men under alle omstændigheder kan den variant, som Niels Egede præsenterer, anses for at være den bedste ud fra den betragtning, at det her begrundes, hvorfor lommen handler, som den gør.

Den lille historie om de to fugle, der maler hinanden, er kendt over det meste af eskimoområdet fra Sibirien til Østgrønland. Det er en historie, som det har moret folk at lytte til og fortælle videre. Der er trykt omkring 30 forskellige varianter (Kleivan 1971), og ingen af dem er ens, for selv et så kort handlingsforløb kan varieres på forskellig måde. Ravnen er dog altid den ene af de to fugle, mens den anden rolle kan spil-

les af forskellige fugle, som er ravnens modsætning: fugle med mønster på fjerdragten som uglen, falken og andre lomarter eller undtagelsesvis den ensfarvede hvide måge.

Historien eller i hvert fald kendskabet til dens eksistens er i moderne tid blevet spredt viden om, ikke bare gennem de trykte udgaver, men også gennem en lille dukkefilm, der er fremstillet i Canada med ravnen og uglen i hovedrollerne, og gennem et grønlandsk frimærke fra 1967 tegnet af Jens Rosing, hvor man ser den hvide ravn male lommen.

Kappestriden mellem ormen og lusen

»En orm⁶ og en lus kappedes om, hvem der kom først til mennesket. Hvis ormen kom først, skulle de leve, men hvis

lusen kom først, skulle de dø. De lavede da straks et forsøg, og ormen kom, som man kunne vente, hurtigt foran, men den styrtede, hvad man ikke kunne forudse, ned ad et fjeld, så lusen kom alligevel først. Derfor må menneskene også dø« (Paul Egede 1939:45).

Udfaldet af denne kappestrid mellem de to dyr afgjorde altså, at mennesket ikke skal leve evigt. Spørgsmålet om liv og død forklares også mange andre steder som et resultat af en kappestrid mellem to. Det er ofte kun i form af en udveksling af ord, hvor den ene får det, som han vil have det.

Undertiden er dette motiv kædet sammen med spørgsmål om lys og mørke. Evigt liv ville være forbundet med evigt mørke, mens alternativet var, at mennesket skulle leve og dø og lys og mørke skifte. Også ud fra historien om ormen og lusen er det tydeligt, at man skal erkende, at den ordening, som vi kender, at mennesket har lus og dør, er at foretrække frem for den anden mulighed, at mennesket lever evigt, men plages af orme.

I den følgende variant, som Glahn har optegnet i sin dagbog den 30. marts 1767, står der dog ikke helt så meget på spil.

»Lusen og ormen, som boede, jeg ved ikke hvor, påtog sig engang at opsøge fremmede lande, hvor man levede bedre. De gjorde derfor hver sin konebåd klar, og det er sandsynligt, at de kun har været små, særlig den førstes. De rejste den samme vej og roede om kap med hinanden om, hvem der først kunne komme til land. Ormen, som var den største og stærkeste, roede afsted med

friske kræfter og var allerede kommet meget tæt på land. Lusen kom så langsomt bagefter og havde næsten givet op, men i det samme brast ormens åremme, og mens hans kvinder forsøgte at gøre dem i stand igen, anstrengte lusen sig det bedste, han kunne, og kom ved den lejlighed først til land.

Da de nu var kommet op på land og havde fået losset deres konebåde og trukket dem op på land, fik de øje på et menneske. De lavede derefter den aftale med hinanden, at den, som først satte sin fod på det, skulle bo der bestandig og uforstyrret. Enhver gjorde sit bedste, og lusen var så heldig at komme først. Dette, siger fabeln, er grunden til, at lusene indtil i dag har deres faste bopæl på menneskene, mens ormene er på jorden, og det var en lykke, at disse ikke kom først« (Glahn 1921:105).

Historien er her udvidet med en parallel handling, idet der før det afgørende kapløb på jorden foregår en spændende kaproning i konebåde. Lusen vinder kun kaproningen, fordi ormen har et uheld, men forklaringen på, hvordan det kunne gå til, at lusen også kunne vinde kapløbet, mangler.

Bortset fra denne forglemmelse er historien ikke dårligt gengivet, men de, der har hørt den på grønlandsk, ved, hvor stor forskel der kan være på at høre en historie og læse en historie. Historien kan nemlig fortælles så levende, at man tydeligt skiftevis fornemmer de lange sejge åretag i ormens konebåd og de korte hektiske åretag i lusens konebåd og endelig den spændende slutspurt og lusens triumferende sejr.

Historien om lusen og ormen er iøv-

rigt indtalt på grammofonplade af Nikolaj Rosing, landsrådsmedlem fra Kangaatsiaq. Pladen blev meget tit spillet i radioens ønskekoncert i Nuuk i begyndelsen af 1950'erne.

Historiernes funktion

Men hvilken funktion har disse historier haft i det traditionelle samfund, hvor de engang hørte hjemme? Der er ingen tvivl om, at de først og fremmest har haft en underholdende værdi. Her er både spændende, gribende og humoristiske fortællinger, men desuden har de også haft et vist pædagogisk sigte. Af mange af historierne kan man uddrage en moral, og hvad de mange oprindelseshistorier angår, så er de også oplysende. De kan have fået folk til at føle, at de forstod verden bedre, fordi de vidste, hvordan det var gået til, at den var blevet, som den var. Men hovedformålet med at fortælle historier har dengang som nu været at underholde hinanden.

Motiver til at optegne grønlandske historier i det 18. århundrede

Og så er der spørgsmålet om, hvilke motiver disse europæere kan have haft til at optegne grønlandske historier, når de kom med den indstilling, at deres egen kultur var mere værd.

Når Niels Egede meddeler forskellige grønlandske historier om dyr, er det vel i første række for at gøre sin grønlandsbeskrivelse mere læseværdig. Man har indtryk af, at han selv har fundet dem ganske underholdende, selv om han omhyggeligt sørger for at lægge afstand mellem sig og fortællerne. F. eks. følger han til efter at have gengivet historien

om pigen, som blev gift med en hval, som både skal begrunde de rituelle forholdsregler ved hvalfangst, og at hvalen og hajen er hinanden fjendtlig stemt: »Sådanne historier kan disse dumme folk have stor tro på.«

Et andet sted sætter han dog sagen i lidt større perspektiv, for også i Skandinavien var folk uden særlig uddannelse dengang tilbøjelige til at tro på sandhedsværdien i traditionelle fortællinger. I kapitlet om »Landets beskaffenhed i sig selv« fortæller han om de forskellige væsener, som skal findes rundt omkring, og som »grønlænderne har nogle latterlige historier eller fabler om, som de fleste tror er sande. Selv om disse historier er dårlige, så er de dog lige så fornuftige, som dem jeg har hørt i Jylland og Norge« (Niels Egede 1939:259).

Det er også værd at lægge mærke til, at Niels Egede indleder historien om bjørnen som plejesøn med at fortælle, at dette plejeforhold blev etableret i Ilulissat/Jakobshavn i året 1741, da han selv var købmand der. Den nøjagtige angivelse af tid og sted må betyde, at han overfor læserne står inde for, at det er en historie fra virkeligheden. Rent bortset fra at historien ud fra et zoologisk synspunkt er helt usandsynlig, så ved vi også som tidligere nævnt, at der er tale om en velkendt traditionel historie, men Niels Egede har altså ligesom sin samtids grønlændere troet, at den var sand.

For missionærerne var det vigtigt at vække folks interesse for missionen i Grønland ved at gengive, hvad grønlænderne troede på, samtidig med at de gav læserne indtryk af, at missionen var godt

igang, og at det altså nyttede noget at støtte den. Det følgende citat fra Paul Egede belyser denne side af sagen.

Umiddelbart efter at have fortalt historien om fuglekongen, skal fortælleren ifølge Paul Egede have sagt: »Dette om fiskenes oprindelse, sagde han, har vi troet, før I kom her til landet. Er det ikke sandt, at vi er nogle tosser og tåbelige folk? Det foragter vi dog nu.« Så følger Paul Egedes kommentar: »Denne karakteristik kunne jeg ikke benægte, men sagde dog, at jeg håbede, at de hellere troede, hvad jeg havde undervist dem om.«

Og et andet eksempel som viser, hvordan det i den tidlige kolonisations-tid lykkedes at undergrave grønlændernes tro på visse dele af deres kultur, eller i mange tilfælde måske snarere at få dem til at tage afstand fra den, når de havde kontakt med europæere. Da Paul Egede havde hørt historien om ormens og lusens kapløb, fortsatte fortælleren: »Er det sådan?« spurgte han. »Menneskene: grønlænderne lyver vel som sædvanligt om dette.« Det er fortælleren selv, som ifølge dagbogsoptegnelserne straks skynder sig at nedvurdere sine landsmænd for at undgå at blive opfattet som en uvidende person, som ikke havde hørt, at europæerne havde andre opfattelser.

Missionærerne var interesseret i at høre, hvilket verdensbillede grønlænderne havde, for at de bedre kunne fremstille deres eget syn på tilværelsen og verdens skabelse. Dette kommer bl. a. frem i den følgende kommentar i forbindelse med en af oprindelseshistorierne, som i hvert fald nogle europæere

fandt ærekrænkende, nemlig historien om de hvide menneskers oprindelse. Egederne nøjedes med at kalde den for »latterlig«, men Glahn påstår et sted, at »denne fabel har kostet nogle grønlændere en banket trøje af hidsige europæere, som ikke har kunnet finde sig i dette svogerskab.« Dette beklager Glahn, for han fortsætter: »En sådan ubesindighed forvolder, at man sjældent får denne og andre fabler at høre til hindring for missionen, eftersom lærerne, når den slags ting ofte bliver fortalt, også oftere ville få lejlighed til på en behagelig måde at give dem bedre underretning« (Glahn 1784:495–496).

Selv om andre fortællinger ikke kunne fremkalde en så voldsom reaktion, så er det forståeligt, hvis grønlænderne på baggrund af den vantro og latterliggørelse, de kunne blive mødt med, har været tilbageholdne med at sætte europæere ind i deres åndskultur.

Og hvad var så den »bedre underretning«, som datidens europæere var så overbeviste om, at de kunne sætte istedet for de grønlandske oprindelseshistorier? Det var jo længe før, udviklingslæren blev aktuel, så de havde kun biblens skabelsesberetning at sætte deres lid til. Denne religiøse baggrund forklarer, hvorfor de følte sig særlig forpligtet til at tage afstand fra de grønlandske oprindelseshistorier.

Historiernes funktion i moderne tid

Men europæernes negative reaktion og kristendommens indførelse var ikke ensbetydende med, at den grønlandske fortællekunst gik til grunde. Beviset på

dens levedygtighed foreligger i form af de tidligere nævnte mange tusind siders tekst og de mange timers båndoptagelser, som er indsamlet i det 19. og 20. århundrede, og som adskillige af kirkens mænd iøvrigt har været aktivt engageret i. Den alvorligste trussel mod den mundtlige fortællekunst består i ikke været mere eller mindre intolerante europæere i det 18. århundrede, men i Grønland, som alle andre steder, det moderne samfund med dets travlhed og mange muligheder for tidsfordriv.

I et moderne samfund får man også

en anden holdning til de gamle historier. De har ikke helt den samme underholdningsværdi, og man er ikke uvidende om, at der findes andre forklaringer end dem, som gives i oprindelseshistorierne. Men presset udefra, som har ført til en voksende etnisk bevidsthed i Grønland, er med til at sikre en fortsat interesse for den kulturarv, som de grønlandske fortællinger udgør. De er en betydningsfuld inspirationskilde for moderne kunstnere indenfor litteratur, billedkunst, musik og teater, og deres vigtigste funktion kan i dag siges at være identitetsbekræftende.

Noter:

- 1 »Staten-Huk« = Kap Farvel.
- 2 »qallunaaq«, flertal »qallunaat« = hvide mennesker.
- 3 »qallunaatsiaat« oversættes i Vestgrønland med nordboer, mens Knud Rasmussen forklarer betydningen i Nordgrønland med fjendtligsindede hvide mænd.
- 4 »tornit«, sagnfolk. Måske repræsenterer de den arkæologisk kendte kultur, Dorsetkulturen, i Grønland.
- 5 Paul Egede slår her pludselig over i latin: *Sudore testiculorum*, med testiklernes sved. Der var grænser for, hvad man dengang kunne sætte på tryk på dansk. I den mere populære bog fra 1788 har han undgået problemet ved at forenkle teksten til »han bestrøg spånerne med sin sved for at gøre dem til fisk« (s. 56).
- 6 Paul Egede skriver en »slange«, men da der ikke findes slanger i Grønland, må man gå ud fra, at den grønlandske fortæller har talt om en orm.

Litteratur:

- Egede, Hans: Det gamle Grønlands nye Perustration. Ed. Louis Bobé. Meddelelser om Grønland vol. 54. København 1925.
- Egede, Niels: Beskrivelse over Grønland. Ed. H. Ostermann. Meddelelser om Grønland vol. 120. København 1939.

Egede, Paul: Continuation af Relationerne Betreffende Den Grønlandske Missions Tilstand og Beskaffenhed. Ed. H. Ostermann. Meddelelser om Grønland vol. 120. København 1939.

Egede, Paul: Efterretninger om Grønland uddragne af en Journal holden fra 1721 til 1788. København 1788.

Glahn, Henric Christopher: Om den Grønlandske Hund. Nye Samlinger af det Kongelige Norske Videnskabernes Selskabs Skrifter vol. 1. København 1784.

Glahn, Henric Christopher: Missionær i Grønland. Henric Christopher Glahns Dagbøger. Det grønlandske Selskabs Skrifter vol. 4. København 1921.

Holm, Gustav: Sagn og Fortællinger fra Angmagssalik. Meddelelser om Grønland vol. 10. København 1888.

Holtved, Erik: The Polar Eskimos. Language and Folklore. Meddelelser om Grønland vol. 152 (1-2). København 1951.

Kleivan, Inge: The Swan Maiden Myth among the Eskimo. Acta Arctica vol. 13. København 1962.

Kleivan, Inge: Why is the Raven Black? An Analysis of an Eskimo Myth. Acta Arctica vol. 17. København 1971.

Rasmussen, Knud: Myter og Sagn fra Grønland II-III. København 1924-1925.

Thalbitzer, William: Language and Folklore. The Ammassalik Eskimo. Meddelelser om Grønland vol. 40. København 1923.